

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ İKTİSAT TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

İsmail ÇİFTÇİOĞLU*

Coğrafi konumu itibariyle İlkçağlardan bu yana Asya ile Avrupa arasında bir köprü vazifesi gören Anadolu, bu özelliği ile Doğu-Batı ticaretinde çok önemli bir rol üstlenmiştir. Bununla beraber Selçuklu Türkleri'nin XI. yüzyıldan itibaren kısa sürede bu kadim topraklara yerleşmesi ile kurulan siyasî istikrar, Ortaçağ Anadolu'sunun ticarî sahadaki popülaritesini daha da arttırmıştır.

Yıllarca İslâm-Hıristiyan aleminin çarpışma sahası olan Anadolu'da, harplerin verdiği tahribat ve buna benzer sebepler, iktisadî inkişafa uzun süre engel teşkil etmişti. Ancak Selçuklu fetihleri ile güneydeki İslâm memleketleri ve kuzeydeki ülkeler arasında cereyan eden ticarî münasebetler için engeller ortadan kalkarak Anadolu yolu büyük bir ehemmiyet kazandı.¹ XII. yüzyılda Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan zamanında kurulan siyasî istikrar ve güvenlik, Anadolu'dan geçen ticaret yollarının gelişmesini sağladı². Haçlı Seferleri neticesinde doğu ile batı arasında ticarî ve iktisadî münasebetlerin gelişmesi de, Anadolu'nun değerini daha da artırdı.

Anadolu'nun bu konumunu gayet iyi bilen Selçuklu Sultanları II. Kılıçarslan, I. Gıyasettin Keyhüsrev, I. İzzettin Keykâvus ve I. Alaâddin Keykubâd, iktisadî ve ticarî faaliyetleri artırmak için çeşitli vasıtalarla ve bir çok teşvik edici tedbirlere başvurmuşlardır. II. Kılıçarslan daha 1182 yılında Antalya'yı kuşatmış fakat alamamıştı. Rüknettin II. Süleyman kuzeye giden ticaret yollarını denize ulaştırırken, doğuya giden ticaret yollarını açık tutmaya büyük önem vermiş ve doğu ticaret yolunu bütünüyle kendi eline geçirmişti. Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev ise Antalya'yı ele geçirerek,

*Arş.Grv., Afyon Kocatepe Üniversitesi Uşak Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı.

¹ Turan. Osman. Selçuk Kervansarayları, *Belleten* 39,1946, s. 472

² Delilbaşı, Melek. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Batı İle Ticarî İlişkilere Genel Bir Bakış. *Tarihte Türk Devletleri II*, Ankara 1987, s. 481.

Selçuklu Devleti'ni bir kara devleti olmaktan kurtarmıştı³. Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra yerine geçen oğlu I. İzzeddin Keykavus babasının izlemiş olduğu politikaları devam ettirdi. Önemli bir liman şehri olan Sinop, 1214 tarihinde fethedildi⁴. Öte yandan Selçuklu hâkimiyetine karşı baş kaldıran Antalya Rumları üzerine Sultan Keykavus bir sefer düzenleyerek, burayı 1216 tarihinde tekrar ele geçirdi⁵ ve Anadolu'yu dünyaya açan sahillere kavuşturdu⁶.

Büyük kardeşi İzzeddin Keykâvus'un yerine Selçuklu tahtına geçen Alaâddin Keykubad da, seleflerinin denize ulaşma siyasetini devam ettirdi. Bu cümleden olarak önce 1223 tarihinde Alâiyye (Alanya), daha sonra da önemli bir ticaret ve liman şehri olan Suğdak 1227 tarihinde fethedildi.⁷

Böylece kısa sürede Anadolu'da Türk birliğini sağlayan Selçuklu Türkleri, Türkiye'yi tabii sınırlarına, yani denizlere ulaştırarak, Anadolu'yu Dünya ticaretine açtıkları gibi, bu ticaretle de entegre olmayı başarmışlardı. Kısaca Anadolu'nun jeopolitik yapısına uygun bir ekonomik politika takip ettiler.⁸

Selçuklular'ın iktisadî alanda meydana getirdikleri bu önemli gelişmeler ne yazık ki, Moğollar'ın Anadolu'yu istila etmeleri ile eski canlılığını kaybetmişti. Selçuku Sultanlarını kendi emirleri doğrultusunda yönlendiren Moğollar, Anadolu halkını yıllarca ağır vergiler altında ezerek, Anadoludaki siyasî, iktisadî ve kültürel istikrarın ortadan kalkmasına

³ Köymen, M. Altay. Türkiye Selçuklu Devleti'nde Ekonomik Hayat. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 65, 1992, s. 17.

Kerimeddin Mahmud Aksarayî, *Müsamemat al-Ahbar* (Haz. O. N. Gençosman), Ankara 1943, s. 129.

Turan, O. a.g.e., s. 473

⁴ Geniş bilgi için bkz. İbn. Bibî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, (Çev. O. N. Gençosman) Ankara 1941, s. 60-64.

Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 302-307.
 Anonim Selçuknâme, (Nşr. F. N. Uzluk), Ankara 1952, s. 28-29

⁵ *Anonim Selçuknâme*, s. 28-29.

Kafesoğlu, İbrahim. *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1982, s. 65.

Turan, O. a.g.e., s. 307-312.

⁶ Köymen, M. A. a.g.m., s. 18

⁷ Geniş bilgi için bkz. İbn. Bibî, a.g.e. s. 94-98, 124-129.

Anonim Selçuknâme. s. 29-30.

Kafesoğlu, İ. a.g.e. s. 65-66

⁸ Köymen, M. A. a.g.m., s. 18.

sebepler oldular.⁹ İşte böyle bir ortamda birer birer bağımsızlıklarını ilân eden Beylikler, Anadolu'nun tekrar istikrara kavuşması için uğraş vermişlerdi. Moğol istilası sırasında büyük bir krize girmesine rağmen, Beylikler Dönemi Anadolu'sunda ticaret ve sanayî yeniden hareketlenmiş, bu gelişme XV. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmiştir.¹⁰

I- Türkiye Selçuklu Devleti'nde İktisadî Durum

A) Ticarî hayat

a) Doğu-Batı Ticareti ve Kervan Yolları

Doğu-Batı ticaretinin tarihî seyrine bakıldığında, ipek, baharat ve kürk yolu olarak bilinen kervan yollarının, büyük bir öneme haiz olduğu görülmektedir. Selçuklular Dönemi Anadolu'sunda buna paralel olarak, kervan yollarının tesisi için özellikle devlet bazında itinalı politikaların takip edildiğini görmek mümkündür. Selçuklu Sultanları, daha II.Kılıçarslan'dan itibaren âdeta birbirleri ile yarışarcasına yeni kervansaraylar yaptırmışlardır.¹¹ Selçuklu Sultanlarının güttüğü ticarî politika neticesi olarak, Doğu-Batı, Kuzey-Güney ticaret yolları vasıtasıyla milletlerarası ticaret büyük canlılık göstermiştir.¹²

Anadolu bu konumu ile, gerek Anadolu Selçukluları gerek Beylikler gerekse Osmanlılar zamanında Doğu-Batı ticaretine ev sahipliği yapmış,

⁹ Moğollar döneminde Anadolu'nun iktisadî durumuna dair bkz. Togan, Z. Velidi Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadî Vaziyeti. *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*. C.I., İstanbul 1931, s.1-18.

¹⁰ Uzunçarşılı, İ. Hakkı. *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1988, s.245.
Sevinç, Necdet. *Osmanlılar'da Sosyo-ekonomik Yapı*, C.I, İstanbul 1978, s.31-35.
Beylikler dönemindeki ticarî faaliyetler için ayrıca bkz. Heyd, W. *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, (Çev. E. Z. Karal) Ankara 1975, s.596-617.

¹¹ Köymen, M.A. a.g.m. s.19.

¹² Doğu-Batı, Kuzey-Güney ticaret yollarının güzergâhı konusunda bkz. Turan, O. Selçuk Kervansarayları, s.474-475;
Cahen, Claude. *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev. Y. Moran), İstanbul 1979, s.166-167.
Sümer, Faruk. Yabanlu Pazarı, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul 1975, s.4-5.
Ayrıca bkz. Gordlevski, V.A., *Anadolu Selçuklu Devleti* (Çev. A. Yaran) Ankara 1988, s.211-214.

Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında bir milletlerarası köprü vazifesi görmüştür. Buna paralel olarak Selçuklu ve Osmanlı Türkiye'sinde sınaî istihsal çok ileri seviyede olduğundan, bu durum, Anadolu'da bir takım "yabanlu" adı ile anılan pazarların kurulmasına sebep olmuştur.¹³Nitekim Kayseri'deki "yabanlu pazarı", XIII. yüzyılda sadece İslâm âleminin değil, dünyanın en büyük milletlerarası fuarı niteliği taşıyordu¹⁴. Sivas da, Suriyeli, Mezopotamyalı, Kuzey Karadenizli, Rus ve Kıpçak tüccarların buluşma merkeziydi.

b) Kervansaraylar

Selçuklu Sultanları sürdürdükleri ticarî politikanın gereği olarak, huzur ve sükun içinde bulunan ülkelerinde eski anayolları tamir ettirdikleri gibi, bir taraftan da; bu yollar üzerine kervansaraylar yaptırmışlardı. Kervansaraylar özellikle iki mühim gaye için yapılmıştı. Birincisi zengin ticarî emtia nakleden kervanlara, hudut civarlarında düşman çapullarından, göçebe ve eşkıya baskınlarından koruyacak emniyetli konak yerleri sağlamak, ikincisi de yolcuların konakladıkları yerlerde her türlü ihtiyaçlarını temin etmek idi.¹⁵ Böylece Devlet, sınırları içinde ticaretin güvenli ve verimli olmasını temin ediyordu. Her 30-35 kilometrede inşa edilmiş olan kervansaraylarda zengin-fakir, hür-köle, soy ve din farkı gözetilmeksizin hizmet veriliyordu.

c) Bankacılık ve Devlet Sigortası

Türkiye Selçuklu Devleti'nde ticarî hayatın yüksek seviyeye ulaşmasının neticelerinden birisi olarak, bankacılığın, dönemin şartlarına göre şekillendiğini görüyoruz. Avrupa'nın ilk defa 1416'da Palermo'da kullandığı çek, uzun zaman önce Selçuklu Türkiye'sinde kullanılmıştı.¹⁶ Bu dönemde nakit paraların şehirler ve ülkeler arasında nakli, hem ağırlık, hem de emniyet bakımından zor olduğu için, % 10 kâr karşılığında havale senetleri

¹³ Göde, Kemal. *Türk-İslâm Kültür ve Medeniyet Tarihi*, Kayseri 1992, s. 226.

¹⁴ Sümer, F. a.g.e., önsöz kısmı.
Ayrıca bkz. İbn. Bibî, a.g.e., s.65-66, 76.

¹⁵ Turan, O. a.g.e.,s. 477-479.
Gordlevski, V.A., a.g.e., s.217-218.
Cahen, C. a.g.e., s.167.
Köymen, M.A. a.g.m. s. 19-20.
Ayrıca bkz. Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, C.I, Ankara 1959, s. 23-24.

¹⁶ Sevinç, N. a.g.e., s. 23.

ve çekler kullanılıyordu. Sultanlar, ihtiyaç halinde devlet için bankerlerden ve sermayedarlardan borç para alıyor ve bunun karşılığında vilayetlerin vergilerini kâr (faiz) ilavesiyle iltizama veriyorlardı. Aynı şekilde tacirler de, devlet adamlarından % 10 faiz ile borç para alıyorlardı. Ayrıca gene bu dönemde çok ortaklı şirketler de faaliyet gösteriyordu.¹⁷

Selçuklular, milletlerarası ticaretin zirveye çıktığı bu dönemde, Türkiye'ye gelen yabancı tüccarlara büyük imtiyazlar verdiler. Yollarda herhangi bir sebeple zarara uğrayan veya emtiası denizde batan tüccarların malları, devlet hazinesinden tazmin edilmekte idi. Bu da Selçuklu Devleti'nin bir "Devlet Sigortası" tatbik ettiğini göstermektedir. Avrupa'da sigorta müessesesi ancak XIV. yüzyılda işletilebilmiştir.¹⁸

d) Para ve Fiat Hareketleri

Selçuklular'ın kuruluş dönemine ait paranın ele geçmemesi, onların başlangıçta bolca ele geçirdikleri yerli paralar kullanmış olmaları ile açıklanabilir.¹⁹ İlk Selçuklu sikkeleri I. Kılıçarslan ve Mesud'un zamanında bakır "fels"ler olarak darbedilmiştir.²⁰ Gümüş para II. Kılıçarslan zamanında basılırken, altın para da, Alaâddin Keykubâd döneminden itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.²¹ Başlangıçta Selçuklu Devleti'nin temel para birimi "dirhem" veya "aded" denilen gümüş sikke iken, iktisadî seviye yükseldikçe "dinar" denilen altın sikkeler kullanılmıştır.

¹⁷ Köymen, M.A. a.g.m., s. 25.

¹⁸ Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1993, s.360.

Merçil, Erdoğan. *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1991, s. 178-179.

¹⁹ Köymen, M.A. a.g.m., s.24.

Cahen, C. a.g.e., s.172-173.

Ayrıca bkz. Erkiletlioğlu, Halit. Anadolu Selçukluları'nın Altın Sikkeleri. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*. S. 61, İstanbul 1992, s. 34-40.

²⁰ Erkiletlioğlu, H. a.g.m., s. 34.

Cahen, C. a.g.e. s.172.

Köymen, M.A. a.g.m. s.24-25, ilk sikkenin Sultan Mesud zamanında basıldığını kaydetmişlerdir.

²¹ Gordlevski, V.A., a.g.e., s.222-223.

Erkiletlioğlu, H. a.g.m., s.35.

Köymen, M.A. a.g.m., s. 25.

XIII. yüzyıl Anadolu'suna bakıldığında komşu ülkelere göre bütün ürünler bakımından en ucuz olduğu görülür.²² Nitekim XIV. yüzyılda Anadolu şehirlerini dolaşmış olan İbn. Batuta'nın izlenimleri, bu dönemde Anadolu'daki fiat hareketleri konusunda bize bilgi vermektedir. XIV. yüzyılda Kastamonu'ya uğrayan ünlü seyyah, buradaki fiatların çok ucuz olduğunu belirtmektedir.²³

e) Yabancı Ülkelerle Olan Ticarî İlişkiler, İthalat ve İhracat

Türkiye Selçuklu Devleti ile, milletlerarası ticarete en çok ilişkilerde bulunan ülkeler, Venedikliler ve Cenevizliler ile Floransa, Napoli, Anju küçük hükümetleri idi. Müslüman devletlerden Anadolu ile en ziyade bağlantısı olan, Memlük Devleti idi. Şam, Halep, İskenderiye şehirleri, Anadolu ihracat eşyasının hariçte, birinci derecedeki depolarındandı. Suriye, Irak ve Mısır da, canlı ticaret merkezleriydi.²⁴ Ayrıca Karedeniz sahillerindeki Gürcistan, Trabzon Rum İmparatorluğu, Rusya ve şarkta İran ile güneydeki Küçük Ermenistan da, ikinci derecede ticaret yapılan memleketlerdendi.²⁵ Selçuklu Sultanları takip ettikleri ticarî politikaların gereği, zaman zaman bu ülkelerden bazıları ile ticaret antlaşmaları imzalamış ve kapitülasyonlar vermişlerdir. Bu cümleden olarak İzzeddin Keykavus, 1216'da Kıbrıs Krallığı'na bazı ticarî ayrıcalıklar vermiştir. Gene 1220 tarihinde Alaâddin Keykubad, Venediklilerle bir ticaret antlaşması yapmıştır.²⁶ Selçuklular döneminde Anadolu'dan Batı'ya ve İslâm ülkelerine daha çok şap, deri, halı, ipekli ve yünlü kumaşlar, kereste, meyve, küçük ve büyükbaş hayvanlar, erkek ve kadın köleler, hububat ihrac ediliyor, buna karşılık da, altın ve gümüş işlemeli elbiseler,

²² Köymen, M.A. a.g.m. s.26-27.

XIV. yüzyıl için bkz. Cahen, C. a.g.e., s.174-175.

²³ *İbn Batuta Seyehatnamesinden Seçmeler*, (Haz. İ. Parmaksızoğlu), İstanbul 1971, s. 57.

Şeker, Mehmet. *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadî Hayatı İle Ahilik*, Ankara 1992, s. 62-63.

²⁴ Uzunçarşılı, İ.H. *Anadolu Beylikleri*, s. 254.

Anadolu-Mısır ticareti için bkz. Heyd, W. a.g.e., s. 611-612.

²⁵ Akdağ, M. a.g.e., s.23.

Heyd, W. a.g.e., s.617.

²⁶ Delilbaşı, M. a.g.m., s.483-484.

Antlaşmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Turan, Şerafettin. *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, İstanbul 1990, s. 117-126.

kürkler, şeker, sabun, itriyat, eczacılık maddeleri, kâğıt, züccaciye ve bazı silâhlar ithal ediliyordu.²⁷

B) Sanayi

Asya-Avrupa ticaretindeki gelişmelere paralel olarak, Türk sanayii de gelişmişti. Bu dönemde daha çok dokumacılığın ve ikinci derecede dericiliğin çok ilerlemiş olduğu görülmektedir.²⁸ Halı imalatı ileri bir durumda olup, Sivas'ta dokunan yünlü kumaşların ünü çok yaygındı. Sadece Malatya'da 12 bin tezgah vardı.²⁹ Bir başka sanayi dalı olan dericilik ise, daha çok Ahiler vasıtasıyla icra ediliyordu. Kayseri'de Ahi Evren önderliğinde kurulan sanayi sitesinde, dericiler çarşısı ile birlikte, bakırcılar, dokumacı ve örgücüler çarşılarının olduğu, buradan da, İstanbul'a ve diğer Rum beldelerine halı ve kilim ihraç edildiği bilinmektedir.³⁰

Dokuma ve deri sanayiinin yanında, Kırşehir, Konya, Sivas gibi Anadolu şehirlerinde boya ve sabun sanayii gelişmişti. Ulukışla ve Sivas civarında demir, Kastamonu, Diyarbakır ve Erzincan'da bakır, Gümüşhane'de gümüş madenleri çıkarılıp işleniyordu. Bu dönemde ülke genelinde 8 adet tuzla işletilmekte olup, ayrıca ihraç edilen ürünler arasında şap ve kereste de önemli yer tutuyordu.³¹

²⁷ Sümer, F. a.g.e., s. 5-10.

Reşat Ekrem, *Selçuk Tarihi*. İstanbul 1933, s.59.

Ayrıca bkz. Uzunçarşılı, İ.H. a.g.e., s. 249-254.

²⁸ Akdağ, M. a.g.e. s.19.

Sevinç, N. a.g.e., s. 20-21.

Nitekim XIV. Yüzyılda Anadolu'yu gezen İbn Batuta, Denizli şehri ziyaretinde buranın ünlü dokumalarından bahsetmektedir. Bkz. (*İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*. s.12)

²⁹ Gül, K. Vehbî. *Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslâmlaştırılması*, İstanbul 1971, s. 224.

Sevinç, N. a.g.e., s. 20.

³⁰ Bayram, Mikâil. *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991, s. 152-153.

Ayrıca bkz. Bayram, Mikâil. *Fatma Bacı ve Bâciyân-ı Rum*, Konya 1994.

³¹ Sevinç, N. a.g.e., s.20-21.

Gül, K.V. a.g.e., s.224.

Ayrıca bkz. Sümer, F. a.g.e., s.5-9.

Uzunçarşılı, İ.H. a.g.e., s.249-251.

Cahen, C. a.g.e., s.164-166.

Tarım ve hayvancılık da ihmal edilmemişti. Ülkede çok çeşitli ürünler yetiştirilirken, hayvancılığa da önem veriliyordu.

C) Selçuklu Toprak Rejimi ve Vergiler

Türkiye Selçuklularında Büyük Selçuklular'da olduğu gibi, toprak devletin olup, iktâ, vakıf ve mülk olarak üç kısımdı. Mirî arazinin has ve iktâ kısımları, hükümdar ve ailesiyle, vezir, emir ve diğer devlet adamlarına, sipahilere tahsis edilmişti. Vakıf arazi, ilmî veya içtimaî müesseselerin masraflarını karşılamak için tahsis olunmuştu. Mülk arazi de, devlete hizmeti görülenlere ve belli görevdeki kişilere tasarruf hakkıyla verilmişti. Selçuklular'da halk, arazisinin idare tarzına göre, iktâ mülk ve vakıf reâyâsı addediliyordu. Bunlar vergilerini kimin reâyâsı iseler, ona verirlerdi.³² Devlet gelirlerinin mühim bir kısmı vergilerden meydana geliyordu. Devlet hazinesi için Hristiyan köylülerden haraç ve cizye alınıyordu. Bunların yanında resm-î çift, resm-î bennak, resm-î cebe, resm-î ganem, resm-î kovan, resm-î bâd-u hevâ, resm-î arusâne gibi, vergiler toplanıyordu.³³ XIII. yüzyılda devlet bütçesinin tümü, Hamdullah Müstevfî'nin ifadesine göre, zamanın parasıyla 15 milyon dinar altın iken, bu oran daha sonra 3,3 milyon dinar'a düşmüştür.³⁴ Bu düşüşün başlıca sebebi, Moğollar'ın ağır vergiler toplamaları idi. XIII. yüzyıl sonlarına doğru Anadolu'da Moğol baskısı sebebiyle siyasî istikrarın yanında, iktisadî durum da harap olmuştu.³⁵

D) İş Hayatındaki Teşkilatlanma

Anadolu'da iş hayatı, Ortaçağ'ın diğer beldelerinde olduğu gibi sıkı kaidelere bağlı loncalar üzerine kurulmuştu.³⁶ Ahiliğin Anadolu'da vücut bulması, şüphesiz ki bu dönemdeki siyasî, kültürel, sınaî ve sosyal şartlarla çok yakından alakalıdır. Zira başlangıçta Fütuvvet hareketi olarak başlayan

³² Uzunçarşılı, İ. Hakkı. *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, Ankara 1988, s.113-117.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı. *Anadolu Beylikleri*, s. 238-239.

³³ Köymen, M.A. a.g.m., s.25.

³⁴ Cahen, C. a.g.e., s. 190.

Köymen, M.A. a.g.m., s. 25.

³⁵ Akdağ, M. a.g.e., s. 28-29.

³⁶ Kafesoğlu, İ.H. a.g.e., s. 102.

Taeschner, Franz. *İslâm Ortaçağında Futuvva*, (Çev. F. Işıltan) *İktisat Fakültesi Mecmuası*. İstanbul 1955, s. 17-25.

bu organizasyon, Anadolu'da büyük bir gelişme göstererek, Ahilik adı altında esnaf ve sanatkârlar arası bir kuruluş haline dönüşmüştür.³⁷

Ahilik Teşkilatı'nda bütün mesleklerin pîrleri vardı. Mesleklerin pîrleri, o sanatı icra etmiş peygamberler arasından seçilmişti. Ahi Teşkilatı aynı zamanda bir eğitim-öğretim ocağı olduğundan, Ahi işyerlerinde bir üstad (şeyh) ve O şeyhe bağlı kalfa, çırak ve yamaklar arasında sarsılmaz bir hiyerarşi vardı.³⁸

Ahi Teşkilatı'nın kurucusu ve debbağlık sanatının pîri olarak kabul edilen Ahi Evren, Azerbaycan'ın Hoy kasabasındandır. 1205'te Anadolu'ya geldikten kısa bir süre sonra, Kayseri'ye yerleşen Ahi Evren, burada debbağlıkla uğraşarak, hocası Evhadüddîn Kirmanî ile ilk olarak Ahilik Teşkilatı'nı kurdu. Hocası Kirmanî'nin kızı Fatma Hatun'la evlenen Ahi Evren, eşi vasıtasıyla gene burada "Bâciyân-ı Rum" Teşkilatı'nı vücuda getirdi.³⁹ Şehirlerde sanayi çarşılarının kurulması fikrini ortaya atan Ahi Evren, bu maksatla Kayseri'de bir sanayi sitesinin kuruluşuna öncülük etti.⁴⁰

II- Moğollar Döneminde Anadolu'nun İktisadî Durumu

Kösedağ Muharebesinden (1243) sonra, Anadolu'da siyasî hâkimiyetlerini iyice güçlendiren Moğollar, Anadolu'nun birçok şehirlerini ekonomik yönden sömürmeyi de ihmal etmediler.⁴¹ Ağırlaşan vergiler, halkı tazyik ederek, iktisadî ve manevî sıkıntıları çoğaltıyordu. Selçuklu yönetimi ise, daha Alaâddin Keykubad'ın 1237'de ölümünden itibaren zaafa uğramıştı. Hatta Baba İshak adındaki bir Türkmen Şeyhi'nin iktisadî ızdırabı olarak Türkmenlerle çıkardığı ayaklanma, 1240'da zor bastırılabilmişti.⁴²

³⁷ Bayram, M. *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, s. 129-130.

³⁸ Gürata, Mithat. *Unutulan Adetlerimiz Loncalar*, Ankara 1978, s. 79-81. Ayrıca bkz. Ekinci, Yusuf. *Ahilik*, Ankara 1991, s. 85-100.

³⁹ Bayram, M. a.g.e., s.81-82. Bayram, M. *Bâciyân-ı Rum*. s.38-40.

⁴⁰ Bayram, M. *Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, s.152.

⁴¹ Kösedağ Savaşı'ndan sonra, 1244'de yapılan antlaşma gereği Selçuklular, Moğollar'a her yıl vergi vermeyi kabul etmişlerdir. Bkz. Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, (Haz. K. Göde), Ankara 1982, s.106.

⁴² Turan, Osman. *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul 1971, s.55. Babailer isyanı hakkında bkz. Ocak, A. Yaşar. *Babailer İsyanı*, İstanbul 1980.

1277 tarihinden sonra, Moğol tahakkümü, isyanlar ve iç mücadeleler sonucunda, Anadolu'da tam bir iktisadî ve içtimaî sükut hâkim olmuştu. Özellikle Doğu ve Orta Anadolu'nun ticarî ve askerî merkezlerinde mutlak hâkimiyet kuran Moğollar, buraları yağmalamaktan da geri durmuyorlardı.⁴³ Moğolların Anadolu'daki bu askerî, siyasî ve iktisadî hâkimiyetinin 1343'lere kadar devam ettiği görülmektedir. Zira bu tarihte Anadolu topraklarının büyük bir bölümüne hakim olan Sultan Eratna artık tam olarak istiklâlini ilan etmiştir.⁴⁴

Sonuç

Teşkilatçılıkları ile ün yapmış olan Türkler, Anadolu coğrafyasında kısa sürede güçlü bir devlet kurmaya muvaffak olmuşlardır II. Kılıçarslan'dan itibaren başa geçen Selçuklu Sultanları ülkenin iktisadî yönden kalkınmasına yönelik plânlı politikalar takip etmişler ve ticareti teşvik edici tedbirlere başvurmuşlardır. Kısa sürede Antalya, Sinop, Alanya ve Suğdak gibi ticaret ve liman şehirleri ele geçirilerek, Anadolu tabîî sınırlarına ulaştırılmış, dolayısıyla dünya ticaretine açılmıştır.

Bu dönemde, bankacılık ve devlet sigortası gibi kavramlar ticarî hayatta yerini alırken, dirhem veya aded ismiyle gümüş paralar, dinar ismiyle de altın paralar kullanılmıştır. XIII. yüzyılda komşu ülkelere göre tarım ürünleri yönünden oldukça ucuz olan Anadolu'dan, bazı yabancı ülkelere ihracat yapılmış, buna karşılık bir takım ticarî emtia da ithal edilmiştir. Ülkede Ahilik Teşkilatı sayesinde iş hayatında bir düzen ortaya çıkmış, bu düzen sanayinin gelişmesini hızlandırmıştır. Ne var ki iktisadî sahadaki bütün bu gelişmeler, Moğollar'ın tahakküm döneminde eski canlılığını kaybetmiş, ülke yıllarca Moğollar tarafından sömürülmüştür.

⁴³ Eflâkî'deki kayıtlara göre, Selçukluların payitahtı olan Konya da bu tür yağmalama hadisesine maruz kalmıştı. Bkz. Ahmed Eflâkî. *Ariflerin Menkıbeleri*. C. I, (Çev. T. Yazıcı) İstanbul 1986, s. 370.

⁴⁴ Sultan Eratna ve Devleti hakkında geniş bilgi için bkz. Göde, Kemal. *Sultan Alaâddin Eratna*, Ankara 1991.